

kumentálására — hányszor látjuk ugyanazt a címmegjelölést. A költő ihletében összetartozó gondolati egység megtörése ez. De az úgynevezett „átfedések” egyébként is elkerülhetetlenek.

Sokszor egyazon fejezetben belül sem megnyugtatóan hiteles a kép. Nem azért, mintha a kötet gondozói bármit is ránk *akarnának* kényszeríteni, ami Csokonaitól idegen. Semmiképpen. A könyv módszeréből adódik, s nem utolsó sorban az időrend programszerű mellőzéséből. Még akkor is így van ez, ha nem is állunk jól a Csokonai-művek kronológiájával. — A tartalmi-gondolati összekapcsolás, egymásutánosság szerkesztői elve következtében az idézetek óhatatlanul koncepcióvá illeszkednek. Az olvasó önkéntelenül is vár valamilyen belső logikát. De ez a belső logika, ez a koncepció nem mindig egyezik a Csokonaiéval. Egy példát erre: A II. fejezet, a „Már Európában csak mi vagyunk hátra” című összeállítás a más nemzetektől való elmaradottságunk kérdéscsoportja köré épül. Itt is, mint az egész könyvben igen sokszor fordul elő, hogy egy mű két vagy több részlete más-más helyen van hivatva a költő eszméi mellett érvelni. A címadó vers, a *Marosvásárhelyi gondolatok* is kettőbe osztva — azok is kisebb versrészek — öleli körül a *Magyar! hajnal hasadt!* című költemény ama korai — 1790 körüli — optimista változatából ismert néhány sorát, melyek elsője: „Vége van már, vége a hajdani gyásznak”. Ezt a felszabadult örömet, lelkesedést számos, elmaradottságunkat ostromozó idézet előzi meg a fejezetben, és a továbbiakban is hamarosan újra a nehézségek, a szomorú hang válik uralkodóvá. De a reményt keltő jelenen ujjongó sorokat Csokonai *később* írt panaszos, kritikus hangjai *előzik* meg. Az olvasót az összeállítás itt hibásan orientálja. — És még egy ide kapcsolódó kérdés. Ha nem a XVIII. század irodalmában otthonos filológus veszi kézbe e gyűjteményt, ugyancsak elcsodálkozhat azon, hogy e fejezetben egy és ugyanazon vers a magaspont és a mélypont egyszerre. A *Magyar! hajnal hasadt!*-nak az örömteli világot két záró sorral a távoli jövőbe helyező késői változata az utolsó idézet, s ez bizony megzavarhatja azt, aki nem szakember. A történetiség érvényesülése ez esetben némiképp visszájára fordul.

Mint az eddigiekből kitűnik, tudományos szempontból nem tartom szerencsésnek a műfajt. A töredék-idézetek ugyan beszélnek önmagukért is, de nem pontosan, nem eleget. Igazi jelentőségük, értékük csak az „egész” keretében juthat felszínre.

A kötet záró része egy ilyen „egész”, Csokonai *Az én életem* című elégiája 1792-ből. Újdonság, mert Szilágyi Ferenc 1973-ban fedezte fel s itt adja közre a 180 esztendeig

lappangó verset. S minthogy önéletrajzi tárgyú, különösen érdekes és nagy hasznára válik a Csokonai-filológiának. A belőle adódó tanulások beépülnek az irodalomtudományba is.

Tamás Anna

Petőfi Sándor és Debrecen. Szerkesztette Bényei Miklós. Debrecen, 1973. Megyei Könyvtár. 153 l.

Az a város tisztelgett e kiadvánnyal Petőfi emléke előtt, kapcsolatuk írásos és tárgyi emlékeinek számbavételével, melyről maga a költő sohasem tudott egy jó szót sem ejteni... De hát szerethette-e azt a Debrecént, melyben annyi megaláztatás, nyomor, betegség, baj jutott osztályrészéül? Mely korábban azt a költőt, Csokonait sem kényeztette, kire Petőfi, sírjának 1842-es meglátogatása előtt is, mindig csak a legnagyobb szeretettel gondolt. Talán már ez is korán felkelthette e város iránti ellenszenvét; saját, itt átélt szenvedései csak tovább mélyíthették benne ezt az érzést...

A Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár sokszorosított, kis példányszámban megjelent kiadványának első, „Petőfi napjai Debrecenben” című része napok szerint, időrendbe sorakoztatva közli (összekötő szövegekkel együtt), a költő debreceni életével kapcsolatos legkülönbözőbb eredetű szövegeket: 1. részleteket Petőfi prózai szövegeiből, leveleiből, 2. részleteket a költőre, debreceni műveire vonatkozó egykorú és későbbi cikkekben, tanulmányokban, monográfiákban, 3. a Debrecenben írt Petőfi-versek címeit (a megírásuk vagy megjelenésük szerinti dátummal) a Petőfi-irodalomnak a jelzett versre vonatkozó idézeteivel.

E vegyes anyag elég tarka egyveleget alkot. Talán a harmadikként jelzett versértékelések feszítik szét leginkább a keretet, teszik nehezen áttekinthetővé e fejezet anyagát. Annak napok szerinti közlése, hogy egy-egy adott napon mily Petőfi-vers született Debrecenben, vagy jelent meg ottani újságban, ez jó. Teljesebb képet kapunk a költő mindennapjairól, ha levélszövegei, életrajzi adatai közé szöve emlékeztetnek bennünket ezek az adatok, hogy adott körülmények közt mily versek születtek, vagy örvendeztették meg megjelenésükkel a költőt. A rövid megjegyzések, esztétikai vagy egyéb magyarázatok, melyek a megjelenési adat után következnek, talán elmaradhattak volna. Belőlük, e kizsákmított, rövid versmagyarázatokból — magára a műre nézve — igazi irodalmi élményt nem kap az olvasó. Elhagyásuk esetén az így felszabaduló helyre talán az *Egy telem Debrecenben* példájára még néhány, a költő

debreceni hangulatát, életkörülményeit érzékeltetni tudó vers kerülhetett volna.

A prózai Petőfi-szövegek (levelek, cikkek, stb.) közlése érzeteti meg leginkább a költő debreceni napjainak atmoszféráját. Bár az idegen szövegek melletti közlésük zavaró néhol, a Petőfi-szövegek mellé húzott fekete vonalak kiemelik a költő szavait. (Nagy kár, hogy ez az elv nem érvényesült mindenütt. Elmaradt a margó a 10, 11, 12, 13, 36. lapokon.) Mivel a Petőfi-szövegek kétféle idegen eredetű idézetekkel is váltakoznak (egykorú sajtóidézetek, Hatvany-gyűjteményből való cikkek, a teljes Petőfi-irodalomból átemelt szövegek egyfelől, a szerkesztő összekötő, magyarázó szövegei másfelől), idő kell hozzá, hogy jól kiismerjük magunkat: mily eredetű, mennyire megbízható adatokkal, tényekkel állunk épp szemben.

A sokrétű anyag összegyűjtése, rendezése elismerésre méltó munkát igényelt a gyűjtők-től (Bényei Miklós, Gellér Ferencné, Harangozó Attiláné, Kozma László, Mányi Sarolta, Sebők Vilma). Szövegek közlési célkitűzésük is nagyon jó volt. Olyan, ami minden hasonló kiadvány készítője számára szinte kötelező érvényűnek kellene lennie: „Szöveg hűségre törekedtünk, a kihagyásokat három ponttal jelezzük” (3. l.). E nagyon fontos és helyes elvet azonban, sajnos, nem mindig sikerült betartaniok a készítőknél. E téren természetesen elsősorban a Petőfi-szövegek szigorú hűségére kell, *kötelező* törekedni. Egy komoly, könyvtári kiadvány esetén még az sem lenne túl nagy igény, ha a biztosan romlatlan kritikai kiadásféle szövegek közlését kívánánk meg. Ez esetben a petőfietlen, modernizált szövegközlés is elmaradhatna — de talán ez már túl nagy kívánság... Az azonban már nagyon sajnálatra méltó, hogy a Petőfi-szövegekben található szöveg hibáknak egész sorát kell felsorolnom. Az alábbi jegyzékben a lapszám után az eredeti, zárójelben a rontott forma következik:

10.: ismeröm (ismerősöm, 2×); először. Szerepem (először, sz); 14.: mellynél valék (melynek tagja valék); 29.: csizmám (a csizmám), főntartani (fönntartani); 41.: beborítva (leborítva); mint fonalan (mint a fonalan); 45.: nem z e t ő r (nemzetőr); a kiemelésnek fontos szerepe van a szövegben); bizonyítgatja (bizonygatja); ilyen nyomorú (ily nyomorú); 47.: elkerülhetlen (elkerülhetetlen); 52.: capitaneus (capitanus); 54.: kétszáz parasztból kétszáz katonát (kétszáz parasztból katonát); 57.: egyáltalában (egyáltalában); 59.: jőjön (jőjön); 64.: bonyolodtak (bonyolódottak); föl kéne (fölkéne); 66.: Gondoltam hát (Gondoltam tehát).

Pontatlan szövegközlések itt-ott mások szövegének idézésében is előfordulnak, de ezeket kár lenne felsorolni. Az alábbiakban

az első rész egyes, javításra szoruló pontjaira szeretnénk kitérni.

A 11. lap első Petőfi-idézetének eleje a 10. lap első Petőfi-idézetéhez, a Bajzának írt levélhez tartozik. S kell is oda, mert akkor írta a „fogada”... szó közvetlen folytatásaként a lényeges mondatot: „*egy hetet tölték Debrecenben, már mintegy tagja a társaságnak*”.

A 14. lapon a Bajzához írt levélből ismét indokolatlanul maradt el ez az igen lényeges mondat: *Egész csontváz vagyok. Így tengek inséges állapotban, s itt kell a telet Debrecenben töltenem.* — Ugyancsak a 14. lapon, a Tieck-könyv címében négy hiba is van. A helyes szöveg: *Dramaturgische Blätter, nebst einem Anhang, noch ungedruckter Aufsätze über das deutsche Theater und Berichten über die englische Bühne, geschrieben auf einer Reise im Jahre 1817. I-ter Theil.* (L.: Krit. kiad. VII. 289. és Ferenczi I. 324.)

A 29. lap első Petőfi-idézetének leőhelye hibás. Nem a máj. 14-i (III.) *Úti levelekben*, hanem a júl. 9-i XI. úti levélben olvasható.

A 43. lapon nem jó a március 28-i közlés szerepeltetése. Nem Debrecenben jelent meg ezen a napon *A királyokhoz* röplapkiadása, hanem Pesten. A 45. lapon röplapnak van jelezve a *Lapok Petőfi Sándor naplójából*, de a 16 lapos füzet helyesebben: röpirat.

A Bényei Miklós szerkesztése alatt megjelent kiadvány egyik legfőbb értéke a 2. rész: „Petőfi emlékhelyek Debrecenben”. Ily alapos listát egy-egy helység emlékhelyeiről csakis az tudhat egy összeállítani, aki egyként nagyon szereti mind magát a várost, mind azt, kinek egykori jelenléte óvandó emlékhellyé avat egy-egy házat, utcát, teret. Akinek valamikori jelenléte, követség, tájakban megőrzött emléke tesz igazán otthonunkká egy-egy várost, falut, tájat. Pausztovszkij írt életrajzi regényeiben nagyon szépen erről a nemes lokálpatrióta érzésről: „Nem teljes ember az, aki nem szereti hazáját, aki nem érzi sajátosnak, különösen kedvesnek és szívéhez nőttnek hazája minden apró jelenségét. Őnzetlen érzés ez, odaadó érdeklődés, amely mindenre kiterjed... A tájkatatókat általában lenézik, holmi ártatlan csodabogaraknak tekintik. Pedig hát morzsáknak szedik össze országunk történelmét, hagyományait, s ezzel hazaszeretetre nevelnek.” (L.: *Nyugtalan ifjúság*. Bp. 1958. 379; *Nagy várakozások kora*. Bp. 1959. 89.)

A kiadvány 3. része: „Debreceniek Petőfiről”, azokból az írásokból közöl szemelvényeket, melyekben a város későbbi lakói vallottak, vallanak arról, milyennek látják ők a költőt. Milyen az a debreceni szellem, melyben most már Petőfi is otthon érezné magát...

H. Törő Györgyi